

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

**ОСВІТА ЗАКАРПАТТЯ
В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ**

Ужгород - 2017

УДК 37.011(477.87)
ББК Ч30 (44 к-43)072

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Товканець Г.В.,
доктор філософських наук, професор Шандор Ф.Ф.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «УжНУ»
протокол №2 від 24.10.2017р..

Освіта Закарпаття в загальноєвропейському контексті [монографія] / За
заг.ред. І.В.Козубовської, М.І.Кухти. – Ужгород: «АУТДОР-ШАРК» 2017. –
205 с.

У пропонованій монографії порушені актуальні питання розвитку освіти
Закарпаття в загальноєвропейському вимірі, зокрема: принципи міжнародної
співпраці в освіті в контексті інтеграційних процесів, історико-регіональні
аспекти становлення української національної школи, особливості навчання
та виховання в умовах поліетнічності й полікультурності, форми соціалізації
учнівської та студентської молоді в періоди культурних трансформацій,
досвід професійної підготовки вчителя й освітні цінності в спадщині
закарпатських педагогів.

Матеріали монографії можуть бути використані викладачами вищих
навчальних закладів, студентами, вчителями загальноосвітніх шкіл.

ISBN 978-617-7132-81-2

© Ужгородський національний університет,
2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Василь Василь ЦІННОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	7
Галина Василів, Галина Розлуцька КУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	20
Галина Делічійська, Магдалина Опачко ІСТОРИЧНА ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ У ПЕРШОЇ ПОВІЙНОЇ ПЕРІОДИ (1919-1939)	32
Маріана Кевпаніч ІДЕЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЖИТТЯ І ПРАЦІ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ НА ЗАКАРПАТСЬКІЙ РУСІ	49
Галина Ковач, Іштван Керестень ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОВІДНИКІВ І МУЗЕЇВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	63
Галина Козубовська, Сільвія Шпенік КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ	76
Марія Кухта УКРАЇНОМОВНА ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА ЗАКАРПАТТЯ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ОСВІДОМЛЕННЯ ТА ВИХОВАННЯ (20 – 30-і роки ХХ ст.)	93
Галина Марфинець, Аріадна Петечук ІНОВАЦІЇ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЗАКАРПАТТЯ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	106
Галина Розлуцька ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІЙСЬКИХ КОНГРЕГАЦІЙ НА ЗАКАРПАТТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	123
Галина Розлуцька, Олена Попадич ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКАРПАТТІ У ПЕРІОД 1919 – 1939 рр.	137
Оксана Товканець ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ ЦІННОСТІ В СПАДЩИНІ ЗАКАРПАТСЬКИХ ПЕДАГОГІВ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	153
Василь Турянця, Вікторія Турянця ПЕДАГОГІЧНА ПЕРІОДИКА ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ	168
Галина Шикітка, Володимир Староста ПЕРІОДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРАЙОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТОВАРИСТВ ЗАКАРПАТТЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. - ДО 1919 РОКУ	191

Галина Розлуцька

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІЙСЬКИХ КОНГРЕГАЦІЙ НА
ЗАКАРПАТТІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТ.)**

Сучасне українське суспільство вимагає національно свідомих громадян-патріотів, захисників національних надбань, які наслідуючи найкращі приклади мужності борців за свободу та незалежність України готові відстояти суверенітет та територіальну цілісність держави. У цьому контексті актуалізується вивчення педагогічних явищ і фактів в системі освіти Закарпаття, які перегукуючись із викликами сьогодення свідчать, що в критичні періоди історії консолідує роль в українському суспільстві відіграла церква, яка сповідуючи духовні цінності, об'єднувала національно свідомих українців та надихала їх до боротьби за національну ідею та благословляла захист своєї землі.

Національна ідея є стрижневою в українській системі освіти, інтегруючою основою якої виступає духовна єдність українців відображена в мові, традиціях, культурі. Національне виховання маючи суспільний характер передбачає виховний вплив різних соціальних інституцій, зокрема релігійних. Сучасні стосунки між освітою та релігією характеризуються дискусіями щодо участі у вихованні дітей та молоді. В Україні створено законодавчу базу, яка уможливорює співпрацю освітніх, громадських та релігійних організацій: Конституція України, Закони «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про свободу совісті та релігійні організації», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні, «Концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування» та ін.

Ускладнюється налагодження співпраці у справі національного виховання дітей та молоді знаходженням предмету теоретико-методологічних досліджень на перетині різноманітних культурологічних наук. Важливі аспекти проблем формування національної свідомості в історії українського виховання розкриті у дослідженнях сучасних педагогів А. Бондара, А. Розлуцької, М. Євтуха, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, М. Чепіль, Г. Філіпчука та ін. Педагогічні дослідження І. Андрухів, Л. Генік, І. Пилипів, Ю. Щербяк та ін. відображають окремі аспекти виховання дітей та молоді у релігійних товариствах пов'язані із формуванням національних традицій. Результати досліджень праць зазначених авторів дають підстави для всебічного вивчення проблеми у вихованні релігійних товариств на Закарпатті у другій половині XVIII – першій половині XX ст. До нього опосередковано зверталися сучасні дослідники М. Баяновська, О. Бенца, Г. Білавич, І. Дацків, О. Опаленик,

І. Стряпко, М. Токар, Г. Шикітка, О. Яцина в контексті дослідження діяльності культурно-освітніх, громадських, політичних, професійних та спортивних об'єднань. У працях О. Барана, Д. Данилюка, В. Кічери, А. Пекара, Р. Офіцинського, Д. Штерр, В. Фенича віддзеркалено суспільно-політичні умови історії розвитку релігії на Закарпатті. Таким чином, можемо констатувати, що формування національної свідомості дітей та молоді у виховній діяльності Марійських конгрегацій на Закарпатті (друга половина XVIII – перша половина XX ст.) потребує дослідження.

Метою наших наукових пошуків є проаналізувати навчально-виховну й освітньо-організаційну діяльність Марійських Конгрегацій на Закарпатті в період між другою половиною XVIII та першою половиною XX ст.

Найпершими серед організацій релігійного спрямування стали Марійські дружини. Початки їх діяльності пов'язуються з іменем Папи Римського Павла V у 1605 – 1621 рр. У подальшому послідовно від енцикліки до енцикліки сприяли розвитку Марійського руху його наступники Сикст V, Климент VIII, Григорій XV, Бенедикт XI V, Лев XIII, Пій X, Пій XI сподіваючись на утвердження Католицької Церкви повсемірно. В Україні, зокрема, на Закарпатті Марійські дружини діяли при монастирях отців Василіан ще з XVII ст. Метою створення - було залучення світських осіб, переважно жіноцтва до християнських об'єднань, добродійності, наслідування милосердя та чеснот Пречистої Діви Марії. Співзвучно із ментальністю українців, образ Божої матері тісно пов'язувався із берегинею роду, заступницею та помічницею і сприяв популяризації Марійських дружин. Київський і Галицький митрополит Й. Рутський (1573–1637 рр.), будучи засновником Марійського руху в Україні покладав на Марійські товариства обов'язок поширювати християнську віру, боротися за її чистоту, здійснювати благодійницьку діяльність, сприяти розвитку освіти. У складі Марійських дружин створювали секції, кожна з яких займалася із різними категоріями нужденних: опікунство сиротами, інвалідами, дітьми, убогими, тощо. Дружинниками були діти, підлітки, молодь й дорослі люди [38, с. 191].

У зв'язку із змінами у внутрішній політиці австрійського двору пов'язаних із йосифатівськими реформами, які призвели до закриття монастирів, зокрема василіанівських, діяльність Марійських дружин занепала. У другій половині XIX ст. у Галицькій митрополії УГКЦ традиції Марійського руху відродив о. Ісидор Дольницький. О. Йосафат Маркевич розробив організаційно-методичні засади роботи Марійських дружин. Йому вдалося у 1920-х роках поширити марійський рух у школах і об'єднати марійські осередки у «Марійське Товариство Молоді» [33].

Як свідчить проведений нами аналіз джерельної бази Марійських Конгрегацій були створені у Закарпатті за зразком західно-європейських єзуїтських товариств. Марійські дружини на Закарпатті виникли при монастирях Чину Святого Василя Великого, до якого належали Мукачівський, Краснобрідський, Буківський, Імстичівський, Боронявський, Малоберезнянський та Біксадський монастирі [20, с. 45 - 59].

Для подолання наслідків Першої світової війни Греко-Католицька

Освіта на Закарпатті розгорнула широкомасштабну організаційну, освітньо-виховну і благочинну діяльність. Духовенство Мукачівської і Пряшівської греко-католицьких єпархій на сторінках офіційного органу друку закликали до об'єднання зусиль для поширення християнства, духовних цінностей, культурної діяльності [11]. Занепокоєння церкви викликала молодь, яка в силу своїх особливостей швидко піддавалась негативному впливу. Перед духовенством постало завдання зорганізувати дітей та молодь у релігійні спілки, щоб все те, що вивчено в школі і у церкві впровадити у практику життєдіяльності, виробити власні переконання, на які не зможуть вплинути чужі ідеологічні засоби. Національні, духовні, моральні та будь-які інші цінності не даються людині з народження, а формуються у процесі розвитку особистості, набуття нею соціального досвіду, тому молода людина вихована у релігійних спілках отримувала можливість стати «світським апостолом, перед котрим отвиріаються всі кути живота» [16].

Греко-католицьке духовенство полемізує щодо проблем Марійського руху на сторінках релігійних видань. Моральне удосконалення марійців тісно пов'язувалося із утвердженням національних основ, тобто розглядало ці два аспекти як невіддільні складові одного процесу - культурного відродження й духовного зростання [29]. Журнал «Душпастир» закликає духовенство стати прикладом у всьому: в апостольській діяльності, праці, терпінні, пожертві та брати участь вихованні підростаючих поколінь, долучатись до освітнього управління (адміністрації) і триматися осторонь від догоджання владі. В силу пастирської роботи стати провідниками боротьби політичної, мовної, національної, державницької, не протиставлятися проти інтересів свого народу, а навпаки захищати народ, тобто бути «благословенством свого народу, правдивими патр'ярхами, готовими не словом а ділом до боротьби» [5, с. 377].

Тогочасне духовенство тісно співпрацювало з учительством, яке перебувало в авангарді Марійського руху на Закарпатті. На прохання Консисторії про підтримку підкарпатське учительство стало «около заоснованія на услугу священникамъ» [13, с. 280]. Джерела вказують про створення одного із перших товариств в 1907 р. на базі Ужгородської жіночої греко-католицької півце-учительської семінарії під назвою «Марійська Конгрегація». На духовенство лягла подвійна відповідальність – залучити побожних вчителів до християнського виховання підростаючих поколінь та забезпечити ефективну співпрацю між усіма учасниками процесу [2].

Нами виявлено різні форми діяльності Марійської Конгрегації Ужгородської жіночої греко-католицької півце-учительської семінарії: пропагування християнських чеснот, вшанування Найсвятішої Євхаристії і частого приймання Святого Причастя, прикраса і допомога церквам, виконання місій та акції милосердя були підпорядковані основній меті виховання по-справжньому духовно багатой жінки як першооснови морально-етичного, емоційно-естетичного та інтелектуального розвитку народу. На думку відомих представників Греко-Католицької Церкви поняття «мати», «апостол», «духівник» і «вихователь» однакові за змістом, бо мають одну

мету – зробити людину достойною, корисною для суспільства. «Наша отчизна потребує добрих жінок, як виховують щасливий народ, коли виростуть люде не только ученї, тѣлесно сильнї, а з чуттям любовї та поваги материнского сердца» [28, с.159].

Робота Марійської Конгрегації здійснювалась по кількох: 1) живий розанець; 2) протиалкогольний; 3) бібліотечний; 4) читальний; 5) прикрашання храму; 6) місійний, тощо. Робочі засідання проводили двічі на тиждень та урочисті до знаменних дат церковно-державного календаря. Популярними були методи роботи: бесіди, переконування, доповіді, декламації, виступи, вивчення дописів та поширення релігійної преси. Зацікавлення семінаристок викликала підготовка до урочистостей, виготовлення символіки Конгрегації - прапора із білого полотна, обшитого позолоченою оторочкою із вишитим гаслом «О Маріє Мати Божа моли Бога о насъ» [10, с. 8 - 9].

Аналіз річних звітів навчальних закладів свідчать, що в міжвоєнний період осередки Марійських Конгрегацій діяли в міських навчальних закладах, наприклад, вчительських семінаріях в Ужгороді та Мукачеві, державних реальних гімназіях Ужгорода, Берегова, Хуста, Акушерській школі в Ужгороді, Торгівельній академії в Мукачеві та ін. У складі Марійських Конгрегацій виділяли різновікові або гендерні відділення, наприклад, дівчат, юнаків, дітей. Конгрегації характеризувались оригінальністю педагогічних форм і методів. Працювали серед сільської молоді, зокрема Марійська Конгрегація в с. Тарговиці була заснована в 1925 р. місцевим парафіяльним священником І. Слуком [34].

Друкувалось чимало публікацій, які висвітлювали досвід релігійних товариств у сусідній Галичині, Словаччині, зарубіжжі. Західно-європейські католицькі Марійські товариства вирізнялися чіткою організаційною структурою, розподілом обов'язків та науково-методичних засад роботи [34, с. 533]. Досвід діяльності словацьких Марійських Конгрегацій впроваджували за п'ятьма основними аспектами - мотиваційний: перед загрозою втрати впливу на молодь забезпечити християнське виховання в колективі однодумців у відповідності з гаслом: «Actio catholica»; 2 – навчальний: за зразком подібних об'єднань у Римі, Парижі працював над втіленням лозунга «Кто хочет учить, маеть быти обученый»; 3 – подання перешкод – духівник (провідник), який добросовісно виконує свої прями душпастирські обов'язки не може сам належно організувати і керувати молодіжною спілкою, а відповідно залучає молодь до самостійності та ініціативи за правилом «Еднота такъ въ внутренномъ, якъ въ внешномъ явленію»; 4 – атмосфера життєвотворчості: виховання у спільній діяльності, яка викликає інтерес, приносить задоволення і спрямована на формування духовних цінностей, свідомості, досвіду взаємодопомоги, підтримки, милосердя «панував одинъ духъ, одно сердце»; 5 – творчість, яка виявляється у будничних справах: нові часи вимагають нових підходів, відкритості та єдності у добрих справах задля інших людей [36].

Провідник Ужгородської жіночої греко-католицької півце-учительської

арії, а згодом її директор В. Лар для ознайомлення з досвідом організації Марійських дружин здійснив студійну подорож до Галичини. Заселення у катехита викликало здатність галичан спільно протистояти впливам польської денационалізаторської політики та високому рівню національної свідомості. Як пише В. Лар його вразило, що ніде в громадських місцях і тільки один-на-один можна розмовляти українською, проте греко-латинське духовенство не піддається відчаю, хоч і має багато роботи, але дуже широко створює духовний капітал нації. Духівник радить землякам взяти за приклад для наслідування «достойний поваги факт» як духовенство надає народу сили для формування національної свідомості [22].

Закарпатські отці-провідники Марійського руху послуговувались у своїй діяльності наробками відомих галицьких катехитів - О. Лещука, Й. Маркевича, І. Марко, І. Плавлюка, І. Цегельського та ін. [17]. Потрібно зазначити, що й самі катехити О. Ільницький, В. Лар, Д. Попович, В. Попко, Е. Седлак, І. Федорков, В. Шельков та ін. доклали зусиль до розробки теорії і практики Марійського руху. Періодичне видання «Благовісник Пресвятого Серця Христового», засновником якого був А. Волошин (відповідальні редактори: Е. Бокшай, Т. Скиба, А. Танкович, С. Сабов) мало постійну рубрику «Марійська Конгрегація». У виданні «Душпастир» анонсовано в 1928 р. окремого видання навчально-методичної праці «Марійська Конгрегація» за авторством Д. Поповича [18].

На популярність Марійського руху серед учнів вказує аналіз звітів про діяльність закладів. Незважаючи на жорсткі умови відбору бажаних кандидатів, ряди товариства було чимало, щорічно кількість членів збільшувалась вдвічі. Відбір у члени здійснювався за зразком відбору на вступання у богословські заклади. Тобто, кандидат на добровільних засадах надавав допомогу діючим членам у всіх заходах, відвідував церкву, протягом року брав участь у засіданнях товариства, ініціював можливості благодійної роботи, освітньо-виховної, просвітницької, спортивної, діяльності, тощо. На загальних зборах Марійської Конгрегації виголошували характеристики провідники про морально-релігійний стан кандидата, розглядали відгуки сусідів, товаришів, духівника, сусідів та ін. У випадку односторонньої підтримки на підсумковому зібранні, за участю єпископа та вищого духовенства на Чернечій горі претендентів урочисто приймали у лави Марійських Конгрегацій [1; 4; 7; 10; 15; 31].

Головне виховне завдання Марійських Конгрегацій полягало в тому, щоб навчити дітей та молодь любити своє: батьківську хату, рідне село, місцеві звичаї, свою землю, мову, народ. Патріотизм членів Марійських конгрегацій мав діяльний характер. Марійські Конгрегації активно проводили культурно-просвітницьку роботу серед закарпатського населення щодо запобігання профілактики алкоголізму, тютюнопаління, туберкульозу, пропагували здоровий спосіб життя. Початок антиалкогольної боротьби в греко-католицького духовенства заклад ще в XVIII ст. єпископ А. Бачинський організувавши інформування про шкоду алкоголю у церковних проповідях, бесідах, читаннях єпископських циркулярів, брошур та статей із церковної

періодики, під час катихизації, тощо. Відкриття першого церковного товариства тверезості в 1845 р. священником о. Й. Павловичем у с. Комлошана на Маковиці приурочено святу Покрова Пресвятої Диви Марії [25, с.300].

Зростання безробіття як результат економічної кризи, збільшило вживання алкоголю серед населення Закарпаття. У контексті нашої проблеми зацікавлення викликають погляди греко-католицького духовенства про вплив алкоголю на деформації світоглядних позицій вірників. На жорстку боротьбу єпархіального уряду з алкоголізмом спрямовано розпорядження (Ч1715/28) з приписом про обов'язкове виголошення в усіх церквах єпархії. Розпорядження спонукало виявляти п'яниць та вживати до них строгих заходів: не брати за хресних батьків, до розкаяння не надавати духовні послуги, такі як : мирування, щітування хреста, освячення і благословення, заборонялося хоронити по-церковному, як таких, що не покаялись. Представники греко-католицького духовенства визнавали, що поширення алкоголізму затримало закарпатців в релігійно-моральному, соціальному, матеріальному і культурному розвитку, зробило рабом чужих політичних інтересів, чужої ідеології та сприяло денационалізації. Алкоголь викривляє ментально-психічний компонент психіки, який поєднує вірування, духовність, культуру, патріотизм, милосердя, честь, гідність, зраду, потяги, тощо. Так, о. К. Ферелеш зауважує, що під дією алкоголю часто відбувається неусвідомлений перехід однієї віри в іншу, виникають симпатії та захоплення чужими здобутками, ілюзії, які ведуть до зради [35].

Залучення активістів Марійського руху нового розвитку абстинентній кампанії церкви за тверезе життя і моральність. Провідник Конгрегації із державної реальної гімназії м. Берегова К. Феделеш вивчивши досвід протиалкогольних товариств в Америці (Бостон, 1828), Ірландії, Англії, Німеччині (1835р.), Галичині (1862 р.) запропонував поєднати антиалкогольне навчання із технологіями організаційно-педагогічної роботи Марійських Конгрегацій, які добре зарекомендували себе в роботі з місцевим населенням. 12 лютого 1929 р. було створено перше «Протиалкоголичное товариство на Подкарпатській Русі», яке об'єднало шкільну молодь, а через рік – в першій половині 1930 р. проведено з'їзд абстинентів. Очільником товариства обрали К. Феделеша, заступником С. Росоху, секретарем В. Похулу [26].

Марійська Конгрегація Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії оголосила 1932 – 1933 навчальний рік роком боротьби з алкоголізмом. Майбутні педагоги розгорнули своєрідне навчання і виховання по віддалених закарпатських селах, елементами якого були публічні виступи про шкідливий вплив алкоголю на людський організм, інформування населення про основні правила здорового способу життя, організація тематичних свят, спортивно-масових змагань, рухливих розваг і забав [4, с. 11 – 12].

Марійський рух досягнув свого розквіту на початку 40-х рр. XX ст., що засвідчив 1-ий з'їзд Марійських Конгрегацій у травні 1931 р. На Чернечій горі зібралось 500 молодих людей, які засвідчили свою духовну єдність

готовність до боротьби за ідеали під прапором Пречистої Діви Марії. Святкування розпочалось із святкової Служби Божої, співу гимну та підняття прапора Конгрегацій. Від братських Марійських об'єднань Галичини зібрання привітав о. Марисюк і зазначив, що від аналогічних подій на його батьківщині закарпатців відділяє усього кілька років. Так, у 1927 р. відбувся 1-й з'їзд Марійських організацій Галичини у 1927 р. і їх централізація відбулася у 1937 р. Від словацьких товариств привітав ли учасників І. Федорков та Е. Седлак. З'їзд постановив сконцентрувати увагу на популяризації марійського руху, виданні перідики, та визначив необхідність щорічних зібрань приурочити до Дня Матері [21].

Перший з'їзд Марійських Конгрегацій проводився в рамках торжеств з нагоди ювілею з 1500-ліття III Ефеського Собору. Подіям передувала потужна підготовча робота у кожному приході із вшануванням достоїнств Богородиці та тлумаченням Тайн Материнства Божого та проханнями захисту від лже учінь (більшовиків, комуністів, адвентистів та інших шизматиків) [23].

Підсумковим етапом з'їзду Марійських Конгрегацій став Циркуляр П. Гебея (Ч.: 3290/31), в якому єпископ закликав закарпатське греко-католицьке духовенство об'єднувати шкільну молодь під покровом Святої Діви Марії. Для розвитку творчості та оновлення духовного життя Марійських Конгрегацій єпископатом оголошувався конкурс на кращий допис у «Душпастир» у номінаціях: 1. Євхаристійне життя у світлі Марійського культу; 2. Кращі враження від першого конгресу Марійських Конгрегацій [37]. Натхнення додавали перфоменси католицьких молодіжних релігійних товариств, які проводились На свято Пасхи в Римі. Європейська молодь акцію «Noxa expiationis» в базиліці Св. Петра доводила демонструвала всьому світу та Папі Римському, що готова до праці і жертви, щоб прославити церкву, а через неї свою батьківщину [12].

Перешкоди у розвитку Марійського руху створювала ідеологічна боротьба за вплив на молодіжне середовище. Зовні проникали ідеї комунізму та радикального націоналізму (фашизму). Нові ідеології не залишились тільки в національно-державному полі, а й згубно впливали на окремих членів закарпатського суспільства. Під приводом соціальної опіки, соціальної літєни, моральності, та добробуту західними та східними спецслужбами проводилась агітація пролетарського пролетарського інтернаціоналізму, шовінізму, расизму, сіонізму та ін. Відкидаючи морально-релігійні основи, молодики із убогих та занедбаних родин проявлення зацікавлення пролетарськими постулатами, бажаючи легких матеріальних благ обіцяних насильницьким перерозподілом та пролетарським інтернаціоналізмом.

В той же час, із середини молодь розривала «українсько-русофільська дихотомія» (вислів П.Р. Магочі). Народовецька молодь, вагому частину якої складало духовенство та вчителі ідентифікувала себе і місцеве населення Закарпаття українцями і відкрито про це заявляла на громадських, культурних чи політичних заходах, демонструючи свою готовність до боротьби за держане самовизначення. Активна позиція українців викликала

агресію проугорських та проросійських складових тогочасного закарпатського суспільства і загострювала невдоволення чехословацького державного адміністратору. Греко-Католицька Церква підтримувала ідею християнського націоналізму, який мав на меті гармонізувати національні стремління на підґрунті християнської віри.

Якщо немає демократичного контексту для виявлення національної ідеї, національної свідомості, національних прагнень, громадянської позиції, тоді починають множитися екстремістські, демагогічні, расистські ідеї, які перетворюють природні потреби самоствердження і самовизначення на агресивну позицію з тенденцією до самоізоляції та невизнання інших. Не проповідуючи шовінізму або національної нетерпимості, протиборства греко-католицьке духовенство закликала до доброзичливого етноцентризму та толерантності. У статті «Вѣра и народность» В. Попко підкреслював значимість у житті людини віросповідання та національності, роз'яснював, що дотримання християнських заповідей, які вимагають любові терпимості, співчуття до ближнього утримає від проявів шовінізму або інтернаціоналізму. «Подъ плащемъ Бога освященная добродѣтель – патриотизм. Релігія – моральна добродѣтель, которая предполагает не только внѣшние акты культа, но прежде всего отмѣчает состоятельное починаніе Бога». В. Попко доходить до висновку про небезпечність затягування вирішення національного питання. Трактуючи національність як природне походження людини, а християнство як надприродну добродієність, священник закликає швидко організувати релігійне життя народу, бо загине не тільки греко-католицизм, а й увесь народ [27].

Потужна підтримка єпархіального уряду сприяла поширенню Марійських Конгрегацій. 28 серпня 1930 р. на свято Успенія Пресвятої Богородиці у монастирі оо. Василіан на Чернечій горі під Мукачевом зібрались представники 12 Марійських Конгрегацій із Мукачівської та Пряшівської греко-католицьких єпархій і створили Центральну управу, яку очолив каноник В. Шельков провідник Марійської Конгрегації в Ужгородській греко-католицької чоловічої учительської семінарії. Представники Мукачівської та Пряшівської греко-католицьких єпархій та оо. Василіан - В. Шельков, Д. Попович, К. Феделеш, Р. Кабачій, С. Тиводар, Ю. Желтвай, А. Янкович, С. Вербищук, В. Лар, Е. Седлак, Ф. Скиба у вігальних промовах розкриваючи загрози впливу нових ідеологій на закарпатську молодь, закликали бути свідомими – знати свою мову, гордитися приналежністю до 150 млн. нації, самим надавати приклад свідомих націоналістів [13, с. 278].

З нагоди створення Центральної управи єпископи видали спільне Пастирське послання, в якому пояснюють, що ціллю Центральної управи формувати любов і повагу українців до Цариці Небесної і розвивати духовне життя християнських спільнот в усіх містах і селах Закарпаття на засадах традиціоналізму [24, с. 258-261].

На першому засіданні Центральної управи окреслено правила організації Марійських Конгрегацій (протокол від 26.08.1930 р.). Затверджено по

товариств на три ступені – дружини, гуртки, союзи. «Марійська дружина» вважалась найвищим елітарним ступенем організації і утворювалась відповідно до Загального статуту Марійських товариств з найдостойнішої молоді, діяльної, совісної молоді віком від 14 років, які пройшли відбірні випробування через ординарі. Середнім ступенем визначено «Марійський гурток» або «Марійський дитячий союз» організовувався за наказом дружини але його членами була учнівська молодь та діти шкільного віку. Метою розвитку товариств середнього ступеня було перейти у стадію дружини. Третій ступінь «Марійський союз» складався із усіх бажаючих приєднатися до марійського руху різні верстви вірян в соціальному та духовному аспекті. Усі три ступені товариств застосовували спільні форми і методи роботи, як от: участь у церковних богослужіннях та Св. Євхаристій та Св. Причастю, опіка над хворими, підтримка бідних, допомога дітям та літнім людям, організація благодійних акцій, культурно-освітні заходи, студіювання національної та національної літератури, пропагування національно-християнської ідеології, виголошення доповідей, спортивні змагання, проведення художніх вистав, імпріз, виставок, академій. Педагогічний інструментарій добирався у відповідності із конкретними завданнями Марійського товариства, організаторською майстерністю провідника, віком учасників, рівнем розвитку колективу, тощо

Разом з тим відчувався брак засобів «модерної пастеризації» та методів. Серед засобів навчально-виховної роботи завдяки досвіду отриманого молодим поколінням греко-католицького духовенства, які навчалися у вищих європейських навчальних закладах Праги, Відня, Риму, Бєлград, Будапешта, Остроґома, Тирнаві застосування у роботі Марійських конгрегацій технічних новинок того часу надавало привабливості заходам і приваблювало більшу кількість учасників [32].

Період 1939 – 1944 рр. ознаменувався введенням військ Королівства Угорщина на територію Закарпаття, окупацією та анексією краю із наданням регіону особливого статусу. У результаті 22 червня 1939 рр. було прийнято ряд законодавчих актів, які засвідчили приєднання Підкарпатської території до угорської держави та перехід до управління в краї цивільною владою – регентським комісаріатом, до компетенції якого входили справи освітнього адміністрування. Суспільно-політичні зміни, пред'явлені нові вимоги держави до підростаючих поколінь – виховання у громадян любові до святостефанівської корони та угорської культури спонукали Марійські Конгрегації перебудувати свою роботу.

Вивчення педагогічного доробку Марійських Конгрегацій того часу свідчить, що окремі товариства тимчасово припинили свою діяльність, напрямки роботи змінились. У звіті Ужгородської греко-католицької учительської семінарії зазначено, що виховання здійснювалось у оборонній, жіночій, соціально-харитативній секціях та секції преси. Традиційно соціально-харитативна робота здійснювалась через проведення благодійних заходів, спрямованих на збір коштів та іншу підтримку вразливих категорій. Важливим напрямком роботи Марійських Конгрегацій залишилась

організація безкоштовних їдалень, із традиційними українськими стравами. Продовження набули місії до великих релігійних свят Різдва та Пасхи. Метою їх проведення було донести до кожної зубожілої закарпатської родини підтримку громади. В межах місії збирались гроші, продукти першої необхідності (олія, сало, мука, цукор, дрова, одяг, мило та ін.), пеклись паски або хліб. Зібрану допомогу надавали сирітським притулкам, вдовам, убогим сім'ям як подарунок до свята.

Освітньо-виховна діяльність доповнилась елементами «оборонного виховання». Військовий час вимагав від молоді знань в галузі військово-фізичного виховання. Відповідно, фізична підготовка, основи військової справи, протиповітряний захист, правила поведінки під час хімічних атак, поводження із зброєю, вогнева підготовка, надання першої медичної допомоги, тощо стали основою навчання. Секція преси надавала інформаційну підтримку новим тематичним напрямкам але паралельно продовжуючи популяризувати традиції об'єднання вірників. Головними формами роботи залишались літературні вистави, виступи, концерти, вистави, театри, презентації місцевих новинок поезії та прози, популяризація релігійної періодики, тощо. Для оперативного ознайомлення молоді із новинками життя Марійської Конгрегації налагодила випуск стендової газети «Regnum Marianum» [6, с.39 - 40].

Члени Марійських Конгрегацій змушені перейшли на роботу у двох секціях: греко-католицькій (руській) та католицькій (угорській). Аналіз заходів свідчить, що поширеними залишились традиційні форми роботи: прикрашання церкви до свят, спів у церковному хорі, розучування нових релігійних пісень, розповіді про життя святих, біблійні оповіді, реколекції, тощо [6; 8; 9; 14; 19]. Відмінності членів секцій виявлялись не культурних уподобаннях членів, але й у мові, релігійному напрямі, відвідуваних храмах. Єднали закарпатських учнів різні види змагань, зокрема, урочисті заходи до великих церковних та державних свят, спортивні змагання з використанням атрибутики Маріанської Конгрегації (нагрудних знаків, символів, прапорів, лозунгів, тощо). Характерним для цього періоду стало зміцнення взаємозв'язків із угорськими релігійними діячами. Джерельна база засвідчує проведення спортивного дня за участю П. Райса, ізуїтського монаха із Будапешта, який представив східні техніки фізичної культури напрацьовані під час місії у Східному Китаї. Угорський вплив прослідковується у засіданні Марійської Конгрегації для представлення книги Т.Товта «Tiszta ifjusag» в перекладі на українську [8, с. 39 – 40]. Делегація учнів Ужгородської гімназії призупинилась взяла участь в міжнародному Конгресі Катехитів, четверо гімназистів, саме : У. Фанкович, Г. Ортутай, Т. Сочка, Д. Турзань вивчали досвід роботи конгрегацій в м. Ніредьгаза [9, с. 89 – 90].

Пріоритетним напрямком виховання греко-католицької молоді Мукачівської учительської семінарії залишилось релігійне. Тут щомісячно відбувались збори, на яких виголошувались релігійні доповіді виховного характеру. Під керівництвом прелата-каноніка о. Хіри відбувалися духовні навчання конгрегисток [30, с. 27 – 28]. Мистецький розвиток ефективно

реалізувався у педагогічній діяльності Д. Поповича, провідника (угор. прєвеса) Марійської Конгрегації греко-католицьких гімназистів імені Благовіщення Пречистої Діви в Хусті. Хор під керівництвом префекта І. Семедія, спів якого супроводжував свята та Службу Божу Гордістю Конгрегації був гордістю Марійської Конгрегації. Особливо вдалими визнали виступи хору під час торжеств на честь Дня Св. Миколая та 25-ліття канонізації Папи Римського Пія XI [19, с. 89 – 90].

На відміну від Мукачівської у Пряшівській греко-католицькій єпархії у роки Другої світової війни діяльність Марійських Конгрегацій поживалась. Організацією Марійських Конгрегацій в єпархії займався о. Е. Седлак, префект духовної семінарії. Йому вдалося зорганізувати дітей та молодь у сільських парафіяльних школах. Ставши ректором Пряшівської духовної семінарії, Е. Седлак у 1943 р. заснував і тут Марійську Конгрегацію, в якій залучував семінаристів до подальшої роботи з сільською молоддю. За ініціативою пряшівського єпископа П. Гойдича в 1945 р. була створена центральна Марійська Конгрегація у Пряшеві, яку очолив катехит М. Сабодош. Історія товариства та його устав подані у книзі «Малий підручник Архидієцтва Божої Матері Неустанної Помочі» [25, с. 334].

Таким чином, Марійські Конгрегації у Закарпатті в умовах окупації продовжили виховну й освітньо-організаційну роботу, адаптували свою педагогічну платформу до жорстких вимог військового часу а традиційні методи та форми роботи наповнили новим змістом.

Із вбивством молодого єпископа Теодора Ромжі комуністичним тоталітарним режимом 1 листопада 1947 р. відбулись вирішальні зміни у політиці Греко-Католицької Церкви на Закарпатті. Хоча Церква і припинила своє існування (легальну діяльність) і була ліквідована державою у 1949 р., а масові репресії проти духовенства розпочалися у 1948 р., з листопада 1947 р. головною задачею Мукачівською єпархією Греко-Католицької Церквою постало єдине завдання – врятувати Церкву і спільноту, а отже, відбулася переорієнтація всієї діяльності на усіх рівнях.

Вищенаведене дає підстави для висновків: формування національної свідомості дітей та молоді було органічною складовою діяльності Марійської Конгрегації на Закарпатті в період між другою половиною XVIII та першою половиною XX ст. і визначалося, передусім, опором денационалізації українців. Усвідомлення національної місії було загострено в молоді, яка виявляла свою готовність до єднання задля служіння народів. Вагомість організаційно-педагогічної діяльності марійських дружин визначається створенням умов для набуття дітьми та молоддю соціального досвіду, в процесі якого формувались національні цінності.

Традиції виховання дітей та молоді закладені у Марійських Конгрегаціях мали значний вплив на розвиток педагогічної думки, разом з тим розкрили нові перспективи досліджень, зокрема, вивчення творчого доробку діячів Марійського руху на Закарпатті.

Список використаних джерел

1. Внѣшкольная дѣятельность учениковъ заведенія // Доклад гр. кат. коэд. Семінарій въ Пряшевѣ. - Пряшевѣ : Типграфія Св. Николая въ Пряшевѣ, 1937. - 30 с.
2. Державний архів Закарпатської області. - Ф 151. - Оп. 7. - Спр. 396. Отчеты о работе Ужгородской учительской семинарии. - 21 арк.
3. Дѣятельность Марійской Конгрегаціи при мужеской учительской семинаріи // Годичный отчетъ Унгварского кор. греко-католицкого лица и пѣвцо-учительской семинаріи и упражнительной нар. школы за 1940/41 шк. годъ . - Угварь, 1941. - 96 с.
4. Дѣяльність маріянської когрегації дѣвчат при жѣночой уч. семінарії в Ужгородѣ // Звѣт греко-католицької учительської семінарії дѣвчат в Ужгородѣ зарок 1932/33 . - Ужгород : Друкарня оо. Василян в Ужгороді. - 97 с.
5. Дѣятельность священника // Душпастырь. - Ужгород: «Унію», 1925. - Ч.8. - Р.ІІ. - С. 372-377.
6. Дѣйсвовање Марійской Конгрегаціи // Годичный отчетъ Унгварского кор. греко-католицкого лица и пѣвцо-учительской семинаріи за 1941/42 шк. годъ . - Угварь, 1942. - 88 с.
7. Дѣяльність учениць // Звѣдомленя греко-католицької учительської семінарії дівчат в Ужгороді за 1935 - 1936 шкільний рок. - Ужгород : Друкарня оо. Василян в Ужгороді. - 40 с.
8. Дѣятельность Марійской Конгрегаціи при мужеской учительской семинаріи // Годичный отчетъ Унгварского кор. греко-католицкого лица и пѣвцо-учительской семинаріи и упражнительной нар. школы за 1940/41 шк. годъ. - Угварь, 1941. - 96 с.
9. Докладъ о греко-католической Маріанской конгрегаціи // Годичный отчетъ Ужгородской мадь. кор. державной гимназіи за 1939/40 шк. годъ. - Угварь, 1940. - 88 с.
10. Докладъ о дѣяльности ужгородскоѣ греко-католицької пѣвчо-учительскоѣ семінарії за рок 1924/25 . - Ужгород : Книгопечатня Акційного товариства «Унію», - 1925. - 23 с.
11. Искреннее слово къ высокопреподобнымъ душпастырямъ // Душпастырь. - Ужгород: «Унію». - 1924. - Ч. 3. - Р. I. - С. 167.
12. Маніфестація католической молодежи въ Римѣ // Душпастырь. - Ужгород: «Унію». - 1935. - Ч. 5-6. - Р. XII. - С. 99-101.
13. Маріянска конгрегація // Душпастырь. - Ужгород: «Унію». - 1930. - Ч. 10. - Р. VIII. - С. 278 - 281.
14. Маріянска Конгрегація // Годичный отчетъ Унгварского кор. греко-католицкого лица и пѣвцо-учительской семинаріи и упражнительной нар. школы за 1940/41 шк. годъ . - Угварь, 1941. - 96 с.
15. Маріянська когрегація дівчат // Звѣт греко-католицької учительської семінарії дівчат в Ужгороді 1933 - 1934. - Ужгород : Друкарня оо. Василян в Ужгороді. - 97 с.
16. Маріянски конгрегації въ службѣ пасторизації // Душпастырь. -

- Ужгород: «Унію», 1930. – Ч. 12. – Р. VII. – С. 331.
7. Методика праці в Марійських організаціях. – Львів : Видавництво Марійського видавництва молоді у Львові, 1935. – 123 с.
8. Організація Маріянських організацій // Душпастирь. – Ужгород: «Унію», 1928. – Ч. 4. – Р. V. – С. 91.
9. Організація молодежи. // Годичный отчеть мадь. кор. держ. Гимназіъ въ Хустъ за 1939/40 шк. – Хуст, 1940. - 96 с.
10. Кичера В.В. Заснування і діяльність монастирів Чину Святого Василя Великого на Закарпатті (1733 – 1950 роки) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 /Віктор Васильович. – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2008. – с. 233 с.
11. Конгрессъ греко-кат. Маріанскихъ конгрегацій въ Мукачевѣ // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1931. – Ч. 6-7. – Р. VIII. – С. 174-175.
12. Лар В. Впечатлѣнія изъ Галичины // Душпастирь. – Ужгород: «Унію», 1930. – Ч. 8 – 9. – Р. VII. – С. 220 – 222.] Попович Д. Мати
13. Пам'ять 1 500 лѣтія Собора Ефезскаго // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1931. – Ч. 4. – Р. VIII. – С. 119-133.
14. Пастирське послание отъ Епископа Мукачевскаго и Пряшевскаго // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1930. – Ч. 10. – Р. VIII. – С. 278 – 281 с. 258-161.
15. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття / Атанасій Пекар // Т.П. Внутрішня історія - Видання друге. – Рим-Львів : Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. – 492 с.
16. Першее руское протиалкоголичное товариство на П. Руси // Календарь благовѣстника. – Рок изд. 5. – Ужгородъ: Книгопечатня ЧСВВ, 1930. – с. 58 - 59.
17. Полко В. Вѣра и народность // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1931. – Ч. 8-9. – Р. VIII. – С. 187-191.
18. Попович Д. Мати // Наша миссійна молодеж. – Ужгород: «Унію», 1936. – Р. VI. – Ч. 5. 6. 7. – С. 128 – 132.
19. Поповичъ Д. Условія успѣшной работы межи народомъ. // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1934. - Ч. 9-10. – Р. XI. – С. 157-162.
20. Религіознь общества // Годичный отчеть Унгварскаго кор. греко-католицкаго лица и пѣвцо-учительской семинаріи съ мадярскимъ и руськимъ преподавательнымъ языкомъ въ Мункачъ въ 1943/44 шк. году. – Угваръ, 1944. - С. 27 – 28.
31. Рочне справоздана держ. реалъ гімназіѣ в Береговѣ за школьный рок 1935-36. – Berehovo: «HALADAS». - 76 с.
32. Скіоптиконъ въ службѣ катехизації и проповедей. // Душпастирь. – Ужгород: «Унію», 1936. – Ч. 10. – Р. IX. – С. 189 – 199.
33. Стоцький Я. Марійські товариства // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2005. — Т. 2 : К — О. — С. 459—460.
34. Тарговищанській. О соединеніяхъ вѣобще и о женской Конгрегации въ греко-катол. приходоѣ въ Тарговищахъ // Душпастирь. – Ужгород:

- «Унію», 1925. – Ч. 1 – 2. – Р. II. – С. 27 – 29
35. Феделеш К. Вопросъ протиалкогольного движенія и наше духовенство // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1928. - Ч. 5. - Р. IX. – С. 130.
36. Федорков І. Якъ розвивалася Маріянська конгрегація въ Михаловцахъ? // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1931. – Ч. 8-9. – Р. VIII. – С. 192.
37. Циркуляръ // Душпастирь. – Ужгород: «Унію». – 1931. – Ч. 6-7. – Р. VIII. – С. 175 - 176.
38. Щербяк Ю.А. Освітня доктрина української греко-католицької церкви та її впровадження в Україні (середина XIX – XX ст.) : дис. ... док. пед. наук : 13.00.01 / Юрій Адамович Щербяк. – Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2009. – 507 с.